

Stratonikeia'dan Lagina'ya
From Stratonikeia to Lagina

Ahmet Adil Tırpan Armağanı
Festschrift in Honour of Ahmet Adil Tırpan

AYRIBASIM / OFFPRINT

Stratonikeia'dan Lagina'ya
From Stratonikeia to Lagina

Ahmet Adil Tırpan Armağanı
*Festschrift in Honour of
Ahmet Adil Tırpan*

Editör / Edited by
Bilal Söğüt

ege
YAYINLARI

Stratonikeia'dan Lagina'ya
From Stratonikeia to Lagina
Ahmet Adil Tırpan Armağanı
Festschrift in Honour of Ahmet Adil Tırpan

Editör / Edited by
Bilal Söğüt

ISBN 978-605-4701-13-1
© 2012 Ege Yayınları, İstanbul
Yayıncı Sertifika No / Publisher Certificate No: 14641
Bütün hakları saklıdır. / All rights reserved.

Bu kitapta yayınlanan makalelerdeki bilimsel içerik ve etik ile ilgili tüm sorumluluklar yazarlarına aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.
The academic content and ethical responsibility of the articles published here rest upon their authors.
Quotations may be made with proper citation.

Baskı / Printed by
BİLTUR Basım Yayın ve Hizmet A.Ş.
Üçpınar Cd. Bulgurlu Mh. No: 89 K. Çamlıca, Üsküdar, İstanbul - Türkiye
Tel: +90 216 444 44 03 www.bilnet.net.tr
Sertifika No / Certificate No: 15690

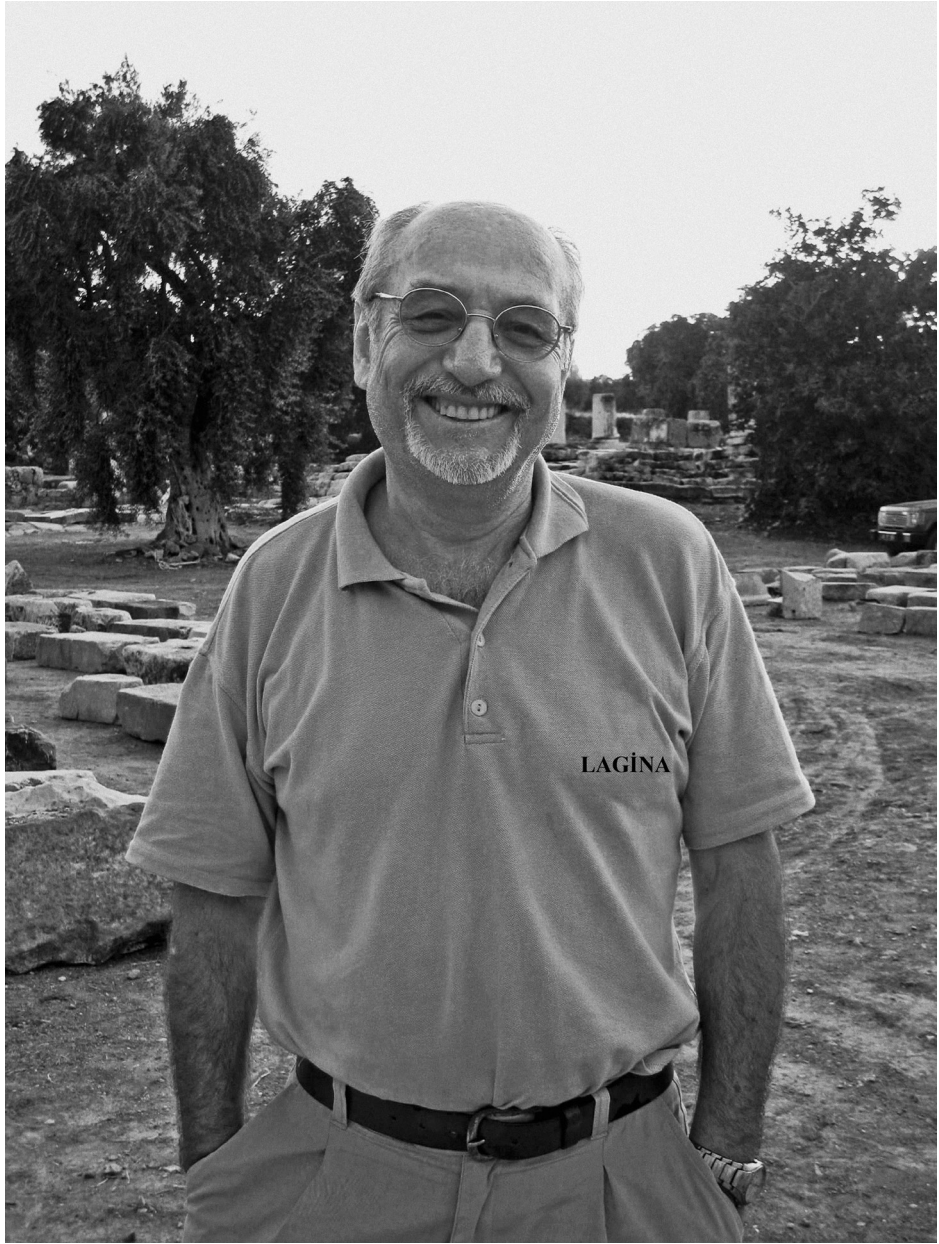
Yapım ve Dağıtım / Production and Distribution
Zero Prod. San. Ltd. Şti.
Abdullah Sokak, No. 17, Taksim
34433 İstanbul - Turkey
Tel: +90 (212) 244 7521 Fax: +90 (212) 244 3209
e.mail: info@zerobooksonline.com
www.zerobooksonline.com/eng
www.egeyayinlari.com

İçindekiler / Contents

Önsöz (Bilal Söğüt)	IX
Sevgili Ahmet Hoca (Ömer Özyiğit)	XI
Prof. Dr. Ahmet Adil Tırpan'ın Özgeçmişi ve Yayınları	XIII
<i>Hayriye Akıl – K. Serdar Girginer</i> Kapadokya Komanası Geç Hellenistik - Roma Dönemleri Seramiği	1
<i>Erdoğan Aslan</i> Simena Limanı	27
<i>Halime Aslan</i> Belentepe'den 2007 Yılına Ait Bir Grup Terracotta Figürin	39
<i>Murat Aydaş</i> Mimar ve Heykeltıraş Thrason	47
<i>Asuman Baldıran</i> Yeni Araştırmalar Işığında Lykaonia Bölgesi Kültürleri	73
<i>Abdulkadir Baran</i> Okkatas'taki (Muğla) Antik Yerleşim ve Thera (Karia) Antik Kenti Lokalizasyonu Çalışmaları	89
<i>Fede Berti</i> Nuovi Dati per le Mura Urbane di Iasos	101
<i>Mustafa Büyükkolancı – Bilal Söğüt</i> Ephesos-Ayasuluk Kompozit Başlığı	115
<i>Aytekin Büyükközer</i> Börükçü'de Atölyeler Mahallesi ve Zeytinyağı Üretimi	127
<i>Ayşe Çalık Ross</i> Sculptural Objects from the Kocakızlar Tumulus in Alpu (Eskişehir)	147
<i>Adnan Diler</i> Aspat (Strobilos) Territoriumunda Eski Çağda Arazi Kullanımı	155
<i>Rafet Dinç</i> Tralleis (1996-2002) Kazı Buluntuları Işığında Mesogis Şarapçılığı ve Sağlık	175
<i>Osman Doğanay</i> Isauria Bölgesi'nde Tanrılar ve Kültürler	199
<i>Ertekin M. Doksanaltı – Erdoğan Aslan</i> Karadeniz'de Antik Bir Ada Yerleşimi: Aretias-Khalkeritis Adası	219

<i>Makbule Ekici</i> Karia Bölgesi Mengefe Mevkii'nden Bir Mezar	241
<i>Aydın Erkuş</i> Hoca Ağacın Hikayesi	249
<i>Sedat Erkut</i> Ege Denizi'nde Thera Adası Üzerine	259
<i>Zeliha Gider</i> Lagina Kuzey Stoanın Ön Cephe Düzenlemesi	263
<i>Erksin Güleç – İsmail Özer – Başak Koca Özer – Mehmet Sağır – Timur Gültekin – Zehra Satar</i> Helenistik ve Roma Dönemi Anadolu Topluluklarının Sağlık Profili	281
<i>Olivier Henry</i> Buildings in the Mountain, the Isolated Settlement of Karapınar in Karia	289
<i>Ian Hodder</i> Çatalhöyük. A Summary of Recent Work Concerning Architecture	303
<i>Erik Hrnčiarik</i> Beinadel Dekorieren mit Kultsymbolen aus Podunajské Múzeum in Komárno (Abk. Pom)	315
<i>Fahri Işık</i> Klasığı İonia'da Hazırlayan Biçem ve Biçim Gelişiminin Anadolu-Hitit Kökeni Üzerine	325
<i>Mehmet Karaosmanoğlu – Mehmet Ali Yılmaz</i> Altıntepe Urartu Kalesi Kanalizasyon Sistemi	353
<i>Güngör Karauğuz – Özsen Çorumluoğlu – İbrahim Kalaycı – İbrahim Asri</i> 3D Digital Photogrammetric Model of Romans' "Birdrock Monument" in the Northwest Region of Anatolia	367
<i>Haşim Karpuz</i> Konya Anıtlarına Ait 1949 Yılında Hazırlanmış Öztartan-Odabaşı Fotoğraf Albümü	375
<i>Abuzer Kızıl</i> Karia'da, Milas'ın Tuzabat Köyünden Bir Oda Mezar	387
<i>Osman Kunduracı</i> Muğla-Yatağan İlçesi Turgut (Leyne) Kasabasının Eski Evleri	399
<i>Klára Kuzmová</i> Architectural Elements in the Samian Ware Decoration Produced in Rheinzabern	423
<i>Serdal Mutlu</i> Pergamon Altarı Hakkında Düşünceler	431
<i>Mária Novotná</i> Zum Stand der Forschung Über Kontakte Zwischen dem Karpatenbecken und dem Ägäischen Raum	447
<i>M. Tuncay Özdemir</i> Milas-Mengefe'den Geç Geometrik Bir Mezar	457
<i>Elif Özer</i> Antik Mimari'de İki Yapı Ögesi: Opus Caementicium ve Tonoz	475
<i>Nurettin Öztürk – Hüseyin Metin</i> Burdur Müzesi'nden Bir Grup Hellenistik Dönem Kandil	483

<i>Ömer Özyiğit</i> Korumacılıkta Yeni Bir Yöntem: Şafak Operasyonları	493
<i>Poul Pedersen</i> Lagina and the Ionian Renaissance	513
<i>Frank Rumscheid</i> Arbeitsrationalisierung im Bauwesen: von der Bosse zum Reliefornameant	527
<i>Mehmet Sağır – İsmail Özer – Zehra Satar – Erksin Güleç</i> Börükçü ve Lagina Geometrik-Roma Dönemi İnsanları	535
<i>Tunç Sezgin</i> Stratonikeia'dan Bir Kantar	543
<i>Bilal Söğüt</i> Börükçü 2003-2006 Yılları Kazıları	553
<i>Mustafa Şahin</i> Myndos'tan İpek Giysili Bir Kadın Heykeli	587
<i>M. Bülent Şenocak</i> Legio XII (XVIII) Cornelei Spinteri	593
<i>Celal Şimşek</i> Laodikeia Batı Tiyatrosu	597
<i>Oğuz Tekin</i> A Catalogue of Weights in the Museums of Bodrum and Milas (Including Some Non-Weight Objects)	613
<i>Mehmet Tekocak</i> 2010 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Işığında Aksaray (Kapadokya)	623
<i>Nihal Tırpan</i> (Doğu) Berlin'den Geri Getirilen Tabletlerden İki Örnek	649
<i>Ahmet Ünal</i> Çivi Yazılı Belgeler İle Paleoostolojik ve Arkeolojik Buluntular Işığında Eski Anadolu'da Avcılık	657
<i>Banu Yılmaz</i> Stratonikeia'dan Paye Başlığı	693
<i>Mustafa Yılmaz – Osman Doğanay</i> Akseki, İbradı ve Gündoğmuş (Antalya) Çevresi Arkeolojik Çalışmaları	701

ÖNSÖZ

Sunulan bu kitap, eğitim, araştırma, kazı, yayınlar ve destek verdiği çalışmalar ile yurt içi ve yurt dışında Türk Arkeolojisi'nin ön plana çıkması konusunda yoğun mücadeleler veren, bu konuda meslektaşları arasında saygın bir yere sahip olan ve herkese yardım konusunda hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan hocam Sayın Prof. Dr. Ahmet Adil TIRPAN için hazırlanmıştır. Meslektaşları ve öğrencileri için yapmış olduklarının karşılığı olarak, teşekkür ve minnettarlık göstergesi olan bu eser, bir grup arkadaşı, meslektaşı ve öğrencileri tarafından kaleme alınan makalelerden oluşmaktadır.

Arkeoloji ile ilgili meslek hayatına Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde başlayan hocam, farklı kazılarda Bakanlık Temsilciliği görevi yapmıştır. Üniversite hayatına Konya Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'nde adım atan hocam, Türkiye'nin değişik yerlerindeki kazı ve araştırmalarda heyet üyesi olarak bulunmuş, yapılan çalışmalara mimari çizim ve mimarlık eserlerinin değerlendirilmesinde büyük katkılar sağlamıştır. Prehistorik Dönemlerden günümüze farklı kazılara katılmış olması, onun Türkiye Tarihi konusunda doğrudan fikir sahibi olmasını sağlamış ve her zaman ülke bütünü ile ilgili yerinde ve doğru tespitler yapmasına olanak vermiştir.

En uzun süreli katıldığı çalışma, Prof. Dr. Yusuf Boysal başkanlığında yürütülen Stratonikeia kazıdır. Bu antik kentin bir mimar gözüyle ilk detaylı ve bilimsel çizimleri hocam tarafından yapılmıştır. O günün zor şartlarında, kentin detaylı sur duvarı ile birlikte ilk doğru planını çıkaran ve sonrasında kentin içinde bulunan "Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı" adlı mimari ağırlıklı ilk detaylı çalışmaları yapan hocam A. A. Tırpan olmuştur.

Stratonikeia'da çalışırken Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda 1991-1992 yıllarındaki yoğun kaçak kazılar nedeniyle, Prof. Dr. Yusuf Boysal'ın yönlendirmesine bağlı olarak, hocam A. A. Tırpan'ın burada çalışmasına karar verilmiştir. Sonrasında 1993 yılında Lagina Hekate Kutsal Alanı ve Çevresi'ndeki kazılar başlamıştır. Kazı ve araştırmalara katılmak üzere Karia Bölgesi'ne benim ilk defa gelmem ve hocam ile birlikte kazıya başlamamız bu tarihte, Lagina ile olmuştur. O zaman "Yaşlı ve Düşkünler Evi" olarak kullanılan Turgut Belediye Oteli'nin bir katı, bir protokolle 15 yıllığına kazı başkanlığına verilmişti. Şimdi inanması biraz zor ama o dönemde Milas Müze Müdürlüğü ile birlikte ilk Lagina kazıları, bir tencere ve bir tava ile yaşlı ve düşkünler için verilen yataklarda yatarak başlamış oldu. Her türlü zor şartlara rağmen, hocam A. A. Tırpan'ın bize umutla ve sabırla çalışmamızı, sadece işimize ağırlık vermemizi ve insanlar ile her zaman iyi ilişkiler içinde olmamızı isteyen cümlelerini hiç unutmadım. Aynı içerikte önce babamdan sonrasında hocamdan duyduğum bu nasihatleri her zaman kendimde kıymetli bir hazine gibi tuttum.

Osman Hamdi Bey'in Lagina'da yaptıkları ve Türk Arkeolojisi'ne olan hizmetlerden yaklaşık yüz yıl sonra, hocam A. A. Tırpan başkanlığında yapılan çalışmalar bir ilkti. Bu çalışmalar sayesinde Batı Anadolu'da Labraunda Zeus Kutsal Alanı'ndan sonra en iyi bilinen dini merkez burası oldu. Gelecekte yapılacak restorasyonlar sonucunda bu daha iyi anlaşılacak ve Lagina Hekate Kutsal Alanı bölge için ayrıcalıklı bir yere sahip olacaktır.

Bana göre Lagina'dan daha da önemlisi yine hocamın başkanlığında yürütülen ve o zaman benim de heyet üyesi olarak katıldığım Stratonikeia ile Lagina arasındaki Kutsal Yol Kenarı'nda yapılan, Güney Ege Linyitleri İşletmeleri (GELİ) Müessesesi Müdürlüğü tarafından desteklenen kazılar ve araştırmalardır. Bu

çalışmaların başarı ile sonuçlanmasında, yapılan arkeolojik çalışmaları her zaman destekleyen ve işlerini mükemmel bir şekilde tamamlayabilmesi konusunda ekibin gerekli ihtiyaçlarını karşılayan müdürler Edip Akıncı, Yüksel Akın ve Kenan Emiralioglu ile Müdür Yardımcıları ve tüm GELİ çalışanlarının katkısı büyüktür. Çünkü bu çalışmalar sayesinde pek çok ilkler yaşanmış, siyasi merkez Stratonikeia ile dini merkez Lagina Hekate Kutsal Alanı arasındaki kutsal yol ve kenarındaki yerleşmelerin nasıl konumlandığı ve tarihi süreçleri belirlenmiştir. Stratonikeia ve çevresinde M.Ö. 3. binin ilk yarısından itibaren ölü gömme gelenekleri ve mezar tipleri, Geç Geometrik ile Geç Roma Dönemleri'ne ait küçük yerleşim özellikleri, Arkaik Dönem ve sonrasında dışarıdan Mısır ve Yunanistan, Anadolu'dan Ionia ve Lydia gibi bölgeler ile olan ilişkilere yönelik tespitler yapılmıştır. Aynı kazılarda, Bizans, Beylikler ve Osmanlı dönemlerine ait yerleşim dışında, dini ve sivil mimariye ait kalıntılar, buluntuları ile birlikte kayıt altına alınmıştır. Ayrıca Muğla'nın Milas İlçesi sınırlarındaki Çakıralan ve Hüsamlar Köyleri sınırlarındaki Yeniköy Dekupaj alanlarında Belentepe ve Mengefe gibi iki önemli Geç Geometrik merkez bulunmuştur. Bu ve benzeri tespitlerin hepsi bölge için ilk olmuştur. Bu kazı alanları ile ilgili bu kitap içinde, doğrudan kazıya katılanların kaleme aldıkları yazılar bulunmaktadır. Dilerim gelecekte, kazı ve araştırmalarda bulunan eserler ve yapılan tespitler, kitap olarak toplu bir şekilde yayınlanır.

Hem arkeolog, hem de mimar olarak Türkiye'deki iki kişiden birisi olan hocam, en çok sevdiği mesleği olan arkeolojiyi her zaman ön planda tutmuştur. Yaptığı hizmetlerin tamamı arkeoloji ile ilgili olduğundan, onun mimar olduğunu bilenlerin sayısı oldukça azdır. Türkiye Arkeologlar Derneği'ndeki başkanlığı döneminde pek çok kültür varlığının korunması ve tahribinin önlenmesi konusunda olumlu sonuçlar veren çalışmaları olmuştur. Yurt dışında olduğu gibi ülkemizde de bir "Türk Arkeoloji Enstitüsü" kurulması konusunda girişimlerde bulunmuştur. Ülkemizde son yıllarda Arkeoloji alanında görülen iyi gelişmelerin bu dileğin sonuçlanmasını sağlayacağını, gelecekte diğer meslek gruplarındaki gibi bir "Arkeologlar Odası" ve "Türk Arkeoloji Enstitüsü" nün kurulacağını umut ediyorum.

Bu eserin ortaya çıkmasında, yazılarıyla destek veren hocalarım ve meslektaşlarımın haricinde, bazı kişi ve kurumların da büyük katkısı olmuştur. Öncelikle bu armağan kitabının hazırlanma düşüncesinin başından itibaren her zaman bizim yanımızda olan ve her türlü yardımı esirgemeyen Nihal Tırpan'a içtenlikle teşekkür etmek isterim. Toplanan yazıların düzenlenmesi ve kontrollerinin yapılması esnasında, hafta sonu ve akşam demeden her zaman benimle birlikte çalışan Araştırma Görevlisi Banu Yılmaz, Bilge Yılmaz ve Tunç Sezgin'in haricinde, destek veren Öğr. Gör. Umay Oğuzhanoglu, Arş. Gör. Polat Ulusoy ve Dr. Aytekin Büyüközer ile Yüksek Lisans Öğrencisi Fatma Aytekin'e çok teşekkür ederim.

Tüm bunların haricinde, kitabın giriş bölümünde Prof. Dr. Ahmet A. Tırpan hocam ile ilgili yazıyı kaleme alan değerli hocam Prof. Dr. Ömer Özyiğit'e şükranlarımı sunuyorum. Yapılan fedakarlıkların son noktası olarak bu kitabın adına yakışır bir dizgi ve baskıyla okuyucuların hizmetine sunulmasındaki emek ve katkıları için Sayın Ahmet Boratav ile Ege Yayınları çalışanlarına ve özellikle Hülya Tokmak'a içtenlikle teşekkürler.

Sayın Hocam Prof. Dr. Ahmet Adil Tırpan'a, Arkeoloji Bilimi için öncü çalışmalara destek veren daha nice sağlık, başarı ve güzellikler dolu yıllar dilerim.

Bilal Söğüt

Denizli, Mart 2012

Sevgili Ahmet Hoca,

Yıllar ne çabuk geçti! Daha dün gibiydi seninle tanıştığımız ve arkadaş olduğumuz fakülte yılları. Dostluğumuzdan hiç bir şey eksilmedi o zamandan bu yana. Bu yazıyı kaleme aldığım şu anda, sanatçılar hep birlikte rast makamındaki “Eski Dostlar” şarkısını söylüyor televizyonda. Bu şarkıdaki gibi, kuşlar gibi uçup gitmedik, taşlar gibi yosun tutmadık, yalnız resimlerde de değiliz. Dostluğumuz sürüyor en güçlü bir biçimde.

Yıl 1970. Fakülteyi bitirdiğimiz yıl. Ayı hatırlayamıyorum, Eylül olmalıydı. Boykot nedeniyle sınavlar Eylül ayına kalmıştı. Fakültenin (DTCF) arkeoloji bölümünün bulunduğu üçüncü katının merdivenlerinde karşılaşmıştık. Sen merdivenlerden iniyordun. Ben de merdivenleri çıkıyordum. Yaşlıydı gözlerin. O durumuna çok üzülmüştüm. “Ne oldu “ diye sordum sana! “ Yusuf Hoca (Prof. Dr. Yusuf Boysal) tezimi çevirdi “ dedin. Lisans tezinin yeniden yazılmasına zaman da yoktu. Bir yıl yitirme durumu vardı. Yusuf Hoca bilemezdi geleceğin bilim adamına, idarecisine, dekanına yaptığını. Hemen kararlaştırdık ve bir grup kurduk. Sabaha kadar çalıştık ve tez tümünden yeniden yazıldı. Yusuf Hoca gözlerine inanmamıştı ertesi gün tezi yeniden götürdüğünde. Bu olay, o zamanda da arkadaşlarının seni ne denli sevdiğini göstermesi açısından önemliydi.

Fakülteyi bitirdikten sonra, sen Ankara’da Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde göreve başladın, ben de Bergama Arkeoloji Müzesi’nde. Dört yıl sonra, müzede çalıştığımız yıllarda birlikteki Kıbrıs maceramız, 1974 yılının Ağustos ayı ortalarında İkinci Kıbrıs Barış Harekatı’ndan hemen sonraydı. Kıbrıs’ta görevlendirilen beş kişilik heyet içinde yer almıştık. Raci Temizer, Nurettin Yardımcı ve Selahattin Erdemgil ile birlikte. Görev savaş sonucu kültürel varlıkların zarar görmemesi için çalışmalar yapmaktı. Heyetin en küçükleriydik; fakat oldukça iyi iş çıkarmıştık o zaman. Dağınık olan eski eserleri kontrol altına almıştık çok uğraşarak. Mayınlı tarlaları nasıl gezdiğimizizi anımsıyorum seninle! Kültürel varlıklara karşı “korumacılık duyarlılığı” sende o zamanda da güçlüydü. Daha sonraki yıllarda bu konuda bayrağı tek başına taşıydın. Bu yüzden de başına çok şey geldi. Mesleğine saygısı olan, özellikle kültürel varlıklara duyarlılık gösteren meslektaşların sayısı çok değil ne yazık ki. Bu değerleri kendi çıkarlarına kullananlar da az değil! Kültürel varlıklarımızın yok edilme durumları karşısında sessiz kalan meslektaşlarımızın sayısı ise çoğunlukta. Tarih bu uğurda savaşanları anımsatacaktır insanlığa.

Kültürel varlıklara karşı duyarlı olman, onlara saygı göstermen, onları korumaya çalışman ve bu uğurda büyük uğraşlar vermen, kişilik yapındı ve almış olduğun eğitimin sonucuydu. Bu armağan kitapta sana uygun bir konu seçmeye çalıştım. Kültürel varlıkların korunmasındaki özgün bir yöntemdi konu. Uygulaması ise 20 yıldan bu yana defalarca tarafımızdan gerçekleştiriliyordu.

Sevgili Ahmet Hoca, Türkiye’de hem arkeolog, hem de mimar olan kişi sayısı bir elin parmaklarından azdı ve yitirdiğimiz hocalardan sonra, belki de sen teksin. Bu konu önemli; çünkü arkeolojinin mimarlığı üzerine çalışıyorsun. Mimarlık eğitimini para kazanmak için değil, bilim için yaptın.

En büyük zevkin ava olan merakındı. 1974’de Kıbrıs görevinden dönerken, dükkanlardan satın aldığın tek şey av malzemesiydi. O zaman o kadar çok aldın ki taşımada güçlük çekiyordun. Sınıf arkadaşımız Muammer Demren av arkadaşındı. Muammer aynı zamanda Foça kazılarında en büyük destekçim şu anda. Zaman zaman Muammer ortadan kayboluyordu kazı çalışmaları sırasında. Daha sonra öğreniyorduk birlikte ava gittiğinizi. Sesiniz Anadolu’nun değişik yerlerinden ulaşıyordu bize.

Genç arkeoloji öğrencilerine mesleki konularda her zaman yardımcı oldun, onları eğitmeye çalıştın, yol gösterdin, bilgiler verdin. Bilgi ve deneyiminle yeni kuşaklar yaratmak için uğraştın.

Olgun bir yönetici ve vazgeçilmez bir dostsun. Hiç bir zaman başkalarını ezme gibi davranış içerisine girmedin. İnsanı ve sosyal çevreyi sevdin, paylaşmayı bildin ve kendini ön plana çıkarmaya çalışmadın. Tüm bu özelliklerin seni başarılı bir idareci yaptı. Yıllarca üniversitede Dekan, Dekan Yardımcılığı, Bölüm ve Anabilim Dalı Başkanlıklarında bulundun. Bilimsel nitelikte sempozyumlar düzenledin. Anadolu'nun ortasında, Konya'da Sualtı Arkeolojisi Anabilim Dalı'nı kurdun. Güçlüklere karşın başarıyla sürüyor çok kişiyi şaşırtan bu Anabilim Dalı. Türkiye Arkeologlar Derneği'nin başkanlığını uzun süre yürüttün.

Karia Bölgesi ile bütünleştin. Önce Karia Bölgesi'nin kent duvarlarını inceledin ve doktora konusu yaptın. Bu konuda çalışmaların Kilikia Bölgesi'ne ve daha da uzaklara Samosata'ya kadar uzandı. Karia'da birçok kent üzerinde incelemeler gerçekleştirdin. Keban'da öğrencilik yıllarında başladığın kazı maceraların başkanı olduğun Lagina Kazısı ile sürüyor. Lagina Osman Hamdi Bey'den sonra şimdi seninle yaşam buldu. Söz konusu başarılı çalışmaların herkes tarafından dile getiriliyor.

Kendisine yapılan olumsuz davranışları bile olumlu karşılayan, kimseyi üzmeyen, üzüleni teselli eden, onlara karşı yardımlarını esirgemeyen, son derece insancıl bir yapıya sahip Sevgili Ahmet Hoca, sana sağlıklı, mutlu, başarılı nice yıllar dileğiyle...

Prof. Dr. Ömer Özyiğit

PROF. DR. AHMET ADİL TIRPAN'IN ÖZGEÇMİŞİ VE YAYINLARI

- 13 Eylül 1946 Ankara'da doğdu.
- 1970 Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Bölümü'nden mezun oldu.
- 1980 Ankara Üniversitesi, Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu.
- 1981 Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'nde Uzman olarak göreve başladı.
- 1983 Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'ne Öğretim Görevlisi olarak atandı.
- 1986 Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Klasik Arkeoloji Doktora Unvanı aldı.
- 1987 Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nde Yardımcı Doçent oldu.
- 1991 Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nde Doçent oldu.
- 1998 Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nde Profesör oldu.
- 2005 Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı oldu.
- 2008 Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dekanı oldu.

KİTAPLAR

- 1984 *Çatalhöyük Guide*, Ankara, 1984.
- 1998 *Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı*, Konya, 1998.
- 2005 *Lagina, Lagina Araştırmaları I*, Muğla, 2005. (B. Söğüt ile Birlikte)

MAKALE VE BASILAN BİLDİRİLER

- 1982 "Prehistorik Mimari", *Afyon Tarihi*, 1982, 22-26.
- 1983 "Müzeler ve Eğitim", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi 2*, 1983, 155-158.
- 1983 "Stratonikeia Kazısı 1982 Çalışmaları", *5. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1983, 209-214.
- 1984 "Çatalhöyük Tarihi", *Tarih İçinde Konya*, 1984, 113-117.
- 1986 "Koyunoğlu Müzesi Tabiat Tarihi Seksiyonu", *Ege Üniversitesi Fen-Fakültesi Dergisi 8*, 1986, 91-96.
- 1986 "Samosata Aşağı Şehir Sur Duvarları", *4. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1986, 183-201.
- 1987 "Myndos ve Theangele", *5. Araştırma Sonuçları Toplantısı-1*, 1987, 167-190.
- 1989 "Keramos", *6. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1989, 363-383.
- 1989 "Alabanda", *7. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1989, 171-190.
- 1990 "Stratonikeia'nın Şehir ve Sur Planı", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi 5*, 1990, 217-234.
- 1990 "Knidos Akropol Surları", *8. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1990, 429-456.
- 1990 "Anadolu'da Opus Reticulatum", *10. Türk Tarih Kongresi-1*, 1990, 101-112.
- 1994 "Kilikya Tracheia'da Poligonal Taş Örgütlü Duvarlar", *11. Türk Tarih Kongresi-1*, 1994, 405-424.
- 1996 "Lagina Kazısı 1993-1994", *17. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 1996, 209-228.
- 1997 "Buluntular Işığında Lagina ve Çevresinin Tarihi Süreci", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi 11*, 1997, 75-98.

- 1997 “Lagina Hekate Temenosu 1995”, *18. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 1997, 309-336.
- 1998 “Lagina Hekate Propylonu 1996”, *19. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 1998, 173-194.
- 1998 “Batı Ovalık Kilikya’da Çokgen (Poligonal) Taşlı Duvar Örgü Tekniği”, *Olba 1*, 1998, 161-186, (B. Söğüt ile birlikte).
- 1999 “Karya’da Bazı Dağ Kentleri: Amyzon, Hydea, Kindya, Kildara”, *Çağlar Boyunca Anadolu’da Yerleşim ve Konut, Uluslararası Sempozyumu*, 5-7 Haziran 1996, İstanbul, 1999, 459-475.
- 1999 “Lagina Hekate Temenosu, Propylon ve Altardaki Kazı Çalışmaları 1997”, *20. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 1999, 237-256.
- 2000 “Koranza Kazıları 1998”, *21. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2000, 153-162, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2001 “Lagina Hekate Temenosu 1999 Yılı Çalışmaları”, *22. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2001, 299-310, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2001 “Gladyatör Mezarlığı”, *İdol Dergisi 8*, 2001, 36-37.
- 2001 “Müzelerimiz ve Müzeciliğimiz”, *İdol Dergisi 9*, 2001, 47.
- 2002 “Hekate Temenosu 2000 Yılı Çalışmaları”, *23. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2002, 343-350, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2003 “2001 Yılı Lagina Kazıları”, *24. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2003, 173-187, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2003 “Arkeoloji ve Cumhuriyetin 80. Yılı”, *İdol Dergisi 18-19*, 2003, 4-13.
- 2004 “Lagina 2002 Yılı Çalışmaları”, *25. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2004, 87-100, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2004 “Sosyal Antropoloji ve Müzeler”, *İdol Dergisi 23*, 2004, 29-32.
- 2005 “Lagina ve Börükçü 2003 Yılı Çalışmaları”, *26. Kazı Sonuçları Toplantısı-1*, 2005, 371-386, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2005 “Yeni Yasaların Yeni Tasaları”, *İdol Dergisi 24*, 2005, 3-4.
- 2005 “Mitolojide ve Eskiçağ Tarihinde Sualtı Dünyası”, *İdol Dergisi 27*, 2005, 15-16.
- 2006 “2004 Börükçü Nekropol Kazıları”, *27. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2006, 257-270, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2006 “Sualtı Fotoğrafçılığı”, *İdol Dergisi 28*, 2006, 22-27.
- 2007 “Lagina”, *American Journal of Archaeology 111.2*, April 2007, 317-318, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2007 “Lagina ve Börükçü 2005 Yılı Çalışmaları”, *28. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2007, 591-612, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2007 “Tepecik Menteşoğlu Beyliği Yerleşimi”, *Konya Kitabı X (Rüçhan Arık-M. Oluş Arık’a Armağan)*, Konya, 2007, 639-655.
- 2008 “Lagina ve Börükçü 2006 Yılı Çalışmaları”, *29. Kazı Sonuçları Toplantısı-3*, 2008, 387-410, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2008 “The Sanctuary of Hekate at Lagina”, *Anodos 6-7*, 2008, 445-452.
- 2008 “Geometrik Dönem’den İki Yeni Yerleşim: Belentepe ve Mengefe”, *İdol Dergisi 35-36*, 2008, 3-12.
- 2008 “Selçuk Üniversitesi Sualtı Arkeolojisi Anabilim Dalı”, *Aktüel Arkeoloji Dergisi 5*, Mart 2008, 67-68.
- 2008 “Tatköy Kilisesi Mozaikleri”, *11. Uluslararası Mozaik Sempozyumu*, Gaziantep, 7-10 Ekim 2008, (Baskıda).
- 2009 “Early Byzantine Church at Lagina Hekate Temenos in Muğla”, *2nd International Conference on Mediterranean Studies*, Atina, 9-12 Nisan 2009, (Baskıda), (B. Söğüt, T. Sezgin ve G. K. Öztaşkın ile Birlikte).
- 2009 “Lagina ve Börükçü 2007 Yılı Çalışmaları”, *30. Kazı Sonuçları Toplantısı-4*, 2009, 243-266, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2009 “Comparison and Development of A Rapid Extraction Method of DNA from Ancient Human Skeletal Remains of Turkey”, *The Internet Journal of Biological Anthropology 3.1*, 2009. (H. C. Vural ile birlikte).
- 2009 “Konya Civarındaki Hitit Su Anıtları”, *Su Medeniyeti Sempozyumu*, Konya, 26 Haziran 2009, 70-89.
- 2009 “Avcılık” *Konya Ansiklopedisi 1*, Konya, 2009, 345.
- 2009 “Two Tombs and Finding From Börükçü Necropolis”, *Euploia, Carians and Lycians in a Mediterranean Context, Exchange and Identity, EUPLIA*, 5-7 Nowember 2009, Institut Ausonius, Universte de Bordeaux- France, (Baskıda), (M. Tekocak ve M. Ekici ile birlikte).
- 2009 “Species Determination of Ancient Bone DNA from Fossil Skeletal Remains of Turkey Using Molecular Techniques”, *Scientific Research and Essays 5.16*, 2009, 2250-2256, (H. C. Vural ile birlikte).
- 2010 “Species Determination of Ancient Bone DNA from Fossil Skeletal Remains of Turkey Using Molecular Techniques”, *Scientific Research and Essays 5.16*, 2010, 2250-2256, (H. C. Vural ile birlikte).
- 2010 “Lagina, Börükçü, Belentepe ve Mengefe 2008 Yılı Çalışmaları”, *31. Kazı Sonuçları Toplantısı - 3*, 2010, 505-527, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2010 “Börükçü 2 Numaralı Zeytinyağı Atölyesi”, *Antik Çağda Anadolu’da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Uluslararası Sempozyum Bildiri*, Ed.: Ü. Aydınöğlü-K. Şenol, 2010, 227-240, (A. Büyüközer ile birlikte).

- 2010 “Wine Production and Trade in Belentepe in Byzantine Period”, *International Symposium, Proceedings of the International Symposium, Trade and Production Through the Ages*, Ed.: E. Doksanaltı-E. Aslan, Konya, 25-28 November 2008, 2010, 175-188, (Z. Gider ve A. Büyüközer ile birlikte).
- 2010 “Börükçü Olive Oil Workshops”, *Proceedings of the International Symposium, Trade and Production Through the Ages*, Ed.: E. Doksanaltı-E. Aslan, Konya, 25-28 November 2008, 2010, 313-327, (M. Ekici ile birlikte).
- 2010 “Tanrıça Hekate'nin Kutsal Alanı”, *Muğla Kültür ve Turizm Dergisi* 5, 2010, 48-53.
- 2010 “Underwater Archaeology in Turkey”, *The Unesco Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*, İstanbul, 25-27 October 2010, (Baskıda).
- 2010 “Study of the Temenos of Hekate at Lagina”, *The Phenomena of Cultural Border and Bonder Cultures Across The Passage of Time*, Trnava University in Slovenska, 21-24 October 2010, (Baskıda).
- 2010 “Ilgın'da Bir Hitit Barajı”, *I. Ulusal Ilgın Sempozyumu*, 30 Haziran-02 Temmuz 2010, Ilgın, (Baskıda), (G. Özkan ile birlikte).
- 2011 “Lagina ve Börükçü 2009 Yılı Çalışmaları”, *32. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2011, 374-395, (Z. Gider ile birlikte).
- 2011 “Karia Bölgesi Mengefe Mevkiinden Bir Grup Bant Bezemeli Seramik”, *Keramos. Ceramics: A Cultural Approach*, May 9-13, 2011, İzmir, (Baskıda), (M. Ekici ve Z. Korkmaz ile birlikte).
- 2012 “Lagina 2010 Yılı Çalışmaları”, *33. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2012, 433-450, (A. Büyüközer ile birlikte).
- 2012 “The Temple of Hekate at Lagina”, *Dipteros und Pseudodipteros Bauhistorische und Archäologische Foscungen, Byzas 12*, (Ed. Thekla Schulz), 2012, 181-202 (Z. Gider ve A. Büyüközer ile birlikte).

Katıldığı Sempozyum, Panel ve Konferanslar

- 2003 “Börükçü Kazısı 2003 Yılı Çalışmaları”, *Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğü*, Ankara, 03 Kasım 2003.
- 2005 “Lagina Kutsal Alanı”, *Uluslararası Kariyalılar ve Diğerleri Sempozyumu*, Berlin, 2005.
- 2005 “Börükçü Gladiatör Mezar Stelleri”, *Uluslararası Çağlar Boyu Silahlar ve Savunma Araçları Sempozyumu*, Morda Harmonia (Slovakya), 2005.
- 2005 “Lagina Hekate Tapınağı”, *III. Uluslararası Likya Sempozyumu*, Antalya. 07-10 Kasım 2005.
- 2005 “Arkeolojik Kazı İşçisi Yetiştirme Kuralları”, *Avrupa Birliği Destekli Küllerdeki Ekmek Projesi*, Kayseri, 22 Ağustos 2005.
- 2005 “Hasankeyfi Koruma Kriterleri”, *Güneydoğu Anadolu Belediyeler Birliği*, Diyarbakır, 12 Kasım 2005.
- 2006 “New Finds from the Sancturay of Lagina Hekate”, *First International Symposium on Hellenistic Caria*, 28.06-03.07.2006, Oxford University.
- 2006 “Lagina Kutsal Alanında Yeni Buluntular”, *15. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 11-15 Eylül 2006.
- 2007 “Arkeoloji ve Koleksiyonerlik”, *Kadir Has Üniversitesi Arkeoloji Konferansları*, Kayseri, 3 Kasım 2007.
- 2007 “Arkeoloji ve Koleksiyonerlik”, *Rezan Has Müzesi Konferansları 2: Arkeoloji Mercek Altında*, İstanbul, 3 Kasım 2007.
- 2008 “Sualtındaki Tarihi Alanların Batıkların Yönetimi ve Sualtı Kültür Rehberleri Yetiştirme Programı Tanıtımı”, *Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları VII. Ulusal Kongresi*, 27-30 Mayıs 2008.
- 2008 “Selçuk Üniversitesi Sualtı Arkeolojisi Programı Tanıtımı”, *Medex 2008, İstanbul Seminerler ve Gösterimler*, İstanbul, 26.01.2008.
- 2008 “Börükçü Kurtarma Kazısı”, *Pamukkale Üniversitesi ACES Avrupa Birliği Projesi Paneli*, Denizli, 20 Nisan 2008.
- 2008 “Lagina Kazı Çalışmaları”, *Muğla Kazı ve Araştırmaları*, Muğla, 31 Temmuz 2008.
- 2008 “Lagina Hekate Kutsal Alanı”, *1. Karia, Kariyalılar ve Mylasa Sempozyumu*, Milas-Muğla, 4 Eylül 2008.
- 2009 “Lagina 2008 Yılı Çalışmaları”, *Muğla Kazı ve Araştırmaları*, Muğla, 11 Ağustos 2009.
- 2009 “Lagina ve Çevresinin Tarihi Süreci”, *2. Karia, Kariyalılar ve Mylasa Sempozyumu*, Milas-Muğla, 3 Eylül 2009.
- 2010 “Antik Çağ Yemek Kültürü”, *4. Ulusal Gastronomi Sempozyumu*, Antalya, 14-17 Nisan 2010.
- 2010 “Burdur Yöresi Kaya Kabartmaları”, *Batı Akdeniz Doğa Bilimleri Sempozyumu*, Burdur, 4-6 Kasım 2010.
- 2010 “Lagina Antik Kenti”, *3. Karia, Kariyalılar ve Mylasa Sempozyumu*, Muğla-Milas, 28 Ağustos 2010.
- 2010 “Lagina Antik Kentinde Osman Hamdi Bey”, *Osman Hamdi Bey'in Vefatının 100. yılında Türkiye Arkeolojisi, Müzeciliği ve Eski Eser Hukuku*, İstanbul, 8 Aralık 2010.
- 2010 “Ilgın'da Bir Hitit Barajı”, *I. Ilgın Ulusal Sempozyumu*, Ilgın, 30 Haziran-2 Temmuz 2010.

- 2010 “Lagina Excavations”, *14. Symposium on Mediterranean Archaeology, Taras Shevchenko National Universty of KYIU*, 23-25 April 2010, Kiev-Ukraine.
- 2011 “Bergamalı Hekim Galenos”, *Uluslararası Bergama Sempozyumu*, Bergama, 07-09 Nisan 2011.
- 2011 “Lagina Hekate Kutsal Alanı Çalışmaları”, *Suna İnan Kıraç-Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü*, Antalya, 16 Nisan 2011.
- 2011 “Lagina ve Konya Bölgesi Hitit Anıtları”, *Türk-İngiliz Kültür Derneği Seri Konferansları*, Ankara, 7 Mayıs 2011.
- 2011 “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Antik Çağ Bilgileri”, *Doğumunun 400. yılında Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu*, 23-26 Mart 2011, Kütahya.
- 2011 “Börükçü Geç Geometrik Dönem Seramikleri”, *Keramos. Ceramics: A Cultural Approach*, May 9-13, 2011, İzmir (G. G. Demir ile birlikte).

EPHESOS-AYASULUK KOMPOZİT BAŞLIĞI

Mustafa BÜYÜKKOLANCI*

Bilal SÖĞÜT**

Abstract

A Composite Capital from Ayasuluk in Ephesus

The most important development about ancient architecture after the Doric, Ionic and Corinthian capitals is the use of the Composite capitals. Composite capital employs elements of Corinthian and Ionic capitals on the same capital together. The Composite capital was identified by S. Robertson, but where and when it first came into use is unclear. Composite capital was first attested at Colosseum in 80 A.D. and later at Titus' Arch; thus, this date was accepted for the first appearance of Composite capitals. No examples from dates earlier than 80 A.D. was proposed for Anatolia. The Composite capital found in the St. John's Church and Ayasuluk Hill Excavations and kept in the excavation depot has the potential to propose a new date for the appearance of Composite capitals in Anatolia. The capital found at Ayasuluk shows that the composite capitals were already in use in the beginning of the first century A.D. (Augustan–Early Tiberian Period) in Ephesus. This study will examine the Composite capital from Ayasuluk and propose a dating.

Korinth başlığı, Kallymakhos tarafından bulunuşundan¹ sonra devamlı bir gelişme göstermiş, önce iç mekanlarda sonra da dış cephelerde olmak üzere yarım ve tam olarak kullanılmıştır. İon başlığı, Korinth başlığından daha önce bulunmuş olmasına rağmen, Korinth başlığı zenginliğin ve gösterişin bir timsali olarak özellikle M.Ö. 2. yy'dan itibaren her dönemde sevilerek uygulanmıştır. Roma Dönemi ile birlikte, antik dönem ustaları İon başlığı ile Korinth başlığını birleştirmiş ve bunun sonucunda yeni bir başlık türü ortaya çıkmıştır². Bu buluş, diğer başlıklarda olduğu gibi antik mimari ve süsleme ile ilgili önemli gelişmelerden birisi olmuş ve sevilerek mimaride kullanılmıştır.

Kompozit Başlığın Ortaya Çıkışı ve İlk Örnekler

Kompozit başlık, Korinth başlığının abakusu ile kalathosu arasına İon başlığı ekinus kısmının yerleştirilmesinden oluşmaktadır³. Buna bağlı olarak da hem Korinth hem de İon başlıklarına ait özellikler bir arada görülmektedir. Kalathosun üst bölümüne bağımsız bir volüt yerleştirilirken, orijinalde Korinth başlıkları kalathos üst bölümündeki düzenlemeler ile ilgili kısımlardan kaulis sapı, kaulis çanağı, heliks, volüt yayı ve volüt kaldırılmış, sadece alt

* Yrd. Doç. Dr. Mustafa Büyükkolancı, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli.
E-posta: mbuyukkolanci@pau.edu.tr

** Doç. Dr. Bilal Söğüt, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli. E-posta: bsogut@pau.edu.tr

¹ Vitruvius IV, I, 9-10.

² Korinth başlığının bulunuşu ve Roma Dönemi'ne ait farklı tipteki erken örnekleri konusunda bkz. Strong 1960, 119-128; Başaran 1999.

³ Ephesos başlığında görülmemekle birlikte, daha sonraki başlıklarda volütlerin arasındaki İon kymationu alt kısmında bulunan inci-payet dizisi, İon sütunlarından gelen bir özelliktir. Esasında İon sütunlarında sütun gövdesine ait olan bu bölüm, Kompozitte başlığın bir profili ve bezemesi olarak kullanılmıştır.

bölümde bulunan akanthus yaprak sıraları kalmıştır⁴. Ancak en üstte Korinthden gelen abakus ve üzerindeki abakus çiçeği çok kısa bir sap ile korunmuştur. Şekil olarak alttan üste doğru genişleme daha fazla olmakta ve volütlerle oluşturulan dışa taşkın gösterişli bölüm Korinth başlıklarının yüksek abakusu ve çiçeği ile taçlandırılmaktadır. Böylelikle genel anlamda görsel olarak Korinthe benzeyen ancak ondan daha gösterişli bir başlık elde edilmiştir.

Burada sadece Ion başlıklarının volütlü kısmı kullanıldığı için önceden iki yönlü olan Ion başlığına ait düzeleme, burada Korinth'de olduğu gibi her yönde aynı şekilde yapılmıştır. Böylece Korinth başlığında var olan her yönün aynı olmasına bağlı kullanım serbestliği Kompozit başlıklarda da sağlanmıştır. Ayrıca dışa taşkın ve büyük volütlerle oldukça güçlü yapılan abakus kısmı, üzerine yerleştirilen arşitravlar için de rahat ve geniş yerleştirme alanı sağlanmıştır.

Kompozit başlıklar Kalathos üst bölümlerindeki betimlemelere göre iki farklı gruba ayrılmaktadır. Bunlardan birisi kalathos üst bölümünün değişik bitkisel bezemeler ile kaplandığı başlıklar, diğeri ise hiç boşluk bırakılmadan palmet ya da yiv şeklindeki düzenlemelerin olduğu örneklerdir⁵. Erken olan örneklerde akantus yaprakları arasından çıkan çiçek ve yaprak biçimli bitkisel bezemeler görülmektedir. Bu bitkisel bezemelerin işlenişinde belirli bir standart olmayıp, bölgesel uygulamalar dikkati çeker. Kompozit başlıklardaki palmet ya da yivler ise çoğunlukla bir birine yakın betimlemeler olup, genellikle M.S. 2. yy'dan itibaren görülmektedir.

Kompozit başlıklar M.S. 1. yy'dan sonra oldukça yaygın kullanılmaya başlanmış ve Korinth başlıkları ile yarışır hale gelmiştir. Dor ve Ion'a göre oldukça zengin bir görünüme sahip olan kompozit başlıklar çok katlı yapıların cephelerinde de kendini kabul ettirmiş ve sıklıkla tercih edilmiştir⁶.

Kompozit başlığın D. S. Robertson tarafından tanımlanmasından sonra⁷, ilk defa nerede kullanıldığı ve tarihi tartışma konusu olmuştur. D. E. Strong, Kompozit başlığın erken örnekleri ile ilgili çalışmasında, Kompozit başlığın ilk örneklerinin İtalya'da muhtemelen Geç Cumhuriyet Dönemi'nde M.Ö. 40-20 yıllarında Korinth başlığından esinlenerek ortaya çıktığını ve Roma'daki mimarlar tarafından Augustus Dönemi'nde geliştirildiğini ifade etmektedir⁸. Ancak genel anlamda erken örnekler ile ilgili kesin olmayan bir durum vardır. Bu belirsizliğin uzun sürmesinin nedeni erken döneme ait bilinen örneğin azlığından kaynaklanmaktadır. Kompozit başlığın kesin olarak tarihlenebilen en erken örneği Roma'da M.S. 80 yıllarına ait olan Colosseum ve bundan biraz sonrasına ait olan Titus Kemerisi olarak kabul edilmektedir⁹. Bugüne kadar Anadolu'da kompozit başlığın kullanımı ile ilgili bundan daha erken bir tarih önerilmemiştir. Ancak kazı ve araştırmalarda ele geçen yeni buluntular kompozit başlıklar ile ilgili önerilerin değişeceğini göstermektedir.

Ayasuluk Başlığı ve Önemi

Anadolu'daki en güzel ve erken kompozit örnek, Ephesos antik kentinde St. John Kilisesi ve Ayasuluk Tepesi Kazı Deposu'nda bulunan mermer başlıktır. Bu kompozit başlık Anadolu'daki ilk kullanımın tarihi ile ilgili önerileri değiştirecek niteliktedir. Çünkü Ayasuluk örneği, kompozit başlıkların M.S. 80 yılından önce Ephesos'da var olduğunu göstermektedir. Ayasuluk başlığının bir diğer önemli tarafı da ilk mermer kompozit başlık olmasıdır¹⁰.

⁴ Kalathos üst kısmı tamamen boş bırakılmamış ve bölgesel bir takım özellikler göstermekle birlikte, çoğunlukla farklı bezemeler ile doldurulmuştur.

⁵ Geres, Antalya ve Ephesos Hadrian kapılarında bu tipe ait örnekler görülmektedir. Bunlarda kendi içinde iki farklı gruba ayrılmaktadır. Bu örnekler ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Nassar 2008, 4-10.

⁶ Hellenistik Dönem'den beri yaygın olarak görülen çok katlı yapılarıdaki Dor geleneği değişmiş ve bunun yerini özellikle M.S. 2. yy'dan itibaren Kompozit almaya başlamıştır.

⁷ Robertson 1954, 220, Pl. 9c.

⁸ Strong 1960, 120-123. Augustus Dönemi her açıdan yenilik çağı olmuştur. Kompozit başlığın da bu dönemde geliştirilmesi olağan bir durumdur. İtalya'da özellikle Roma bu dönemde bu konuda öncü olabilir. Ancak bu başlığın kökeninin Anadolu ve Mısır'da araması gerektiğini düşünüyoruz.

⁹ Strong 1960, 119; Başaran 1999, 11.

¹⁰ Korinth ve Kompozit başlıkların hem kireçtaşı hem de konglomerdan yapıldığı bilinmektedir. Mermer haricinde yerel kireç taşlarından başlıkların ve diğer mimari elemanların yapılması her dönemde görülmektedir. Kilikia Bölgesi'nde M.S. 1. yy'ın 2. yarısından itibaren mermerin

Başlık

Kazı Buluntu No: STJ.93/2

Ölçüleri: Abakus Gen.: 45 cm; Yük.: 36,5 cm; Alt Yaprak Yük.: 16 cm; Üst Yaprak Yük.: 21,5 cm.

Tanım : Abakus köşe ve üst kenarları ile yaprak uçları ve yüzeylerinde kırıklar vardır. Abakus çiçeği tahrip olmuş ve volütün dış kısmı kırılmıştır. Alt yapraklar, alt kenarda birbirlerine dokunmaktadır. Alt yaprak arasından, aşağı bölümlerindeki detayları işlenmemiş üst yapraklar yükselmektedir. Kalathos üst kısmı boş bırakılmış ve abakus altındaki bu bölüm Korinth başlıklarına benzer şekilde kalathos dudağı ile son bulmaktadır. Volütler arasında 5 yumurtanın olduğu Ion kymationu işlenmiştir. Ion kymationu üst bölümünde ortada abakus çiçeği ve kısa kalın sapı görülmektedir (Fig.1-5).

Başlık üst kısmında kanallı iki dübel deliği vardır. Kanalların iki ucu bir birine bağlı iki ayrı kenara gelmektedir. Üstte bir kenarda, başlığın taslak halinde kesildiği yerleri gösteren kenar ve orta çizgileri de korunmuştur. Aynı yüzeyde bulunan dübel deliklerinden birisi 5x5x4 cm ölçülerinde 8 cm uzunluğunda kanallı ve diğeri 5x6x3,5 cm ölçülerinde ve 11 cm uzunluğunda kanallıdır (Fig. 6).

Altta, ortada ve iki kenarda olmak üzere toplam üç dübel deliği vardır. Ortadakinin kenarları bozulmuş olmakla birlikte 4 cm derinliğindedir. Kenardakiler yaklaşık olarak kare biçimli ve ortalama 2,5x2,5x3 cm ölçülerindedir.

Kompozit başlıkların ilk örnekleri İtalya'da M.Ö. 1. yy'ın 2. yarısında ortaya çıkmış ve sonra görülmeye devam etmiştir. En erken tam ve bağımsız kompozit başlık olarak Roma'da Titus Kemer¹¹ ile Benevent'teki Traian Takı¹² gösterilmektedir. Anadolu'da varlığı bilinen en erken örnek M.S. 92-95 yıllarına tarihlenen Aizanoi Zeus Tapınağı başlıklarıdır¹³. Bundan sonra Ephesos Liman Hamamı'na ait olan başlık¹⁴ ve M.S. 114 yılında yapılan Ephesos Celsus Kütüphanesi ve Traian Çeşmesi'nin alt katında¹⁵ bulunan kompozit başlıklar gelmektedir.

Roma ile yakın ilişkileri olan Anadolu'nun bu yenilikten yaklaşık bir asır uzak kalması düşünülemez. Zaten bilinen örnekler de uzak kalmadığını ve erken örneklerin varlığını doğrulamaktadır. Tarsus başlığının haricinde¹⁶, gravür çizimlerine göre İmparator Augustus adına Mylasa'da yapılan tapınağın, kompozit başlıklar taşıdığı anlaşılmaktadır¹⁷ (Fig. 7-8). Anadolu'nun iki farklı bölgesi olan Kilikia ve Karia Bölgesi'nden varlığı kesin olan başlıklar, Ayasuluk başlığının yalnız olmadığını göstermektedir¹⁸. Özellikle Erken İmparatorluk Dönemi'nde Roma ile ilişkilerin yoğun olduğu antik yerleşimlerde Kompozit başlıkların bulunma ihtimali yüksektir. Bu konuda Roma ile sıkı ilişkilerin olduğu liman kentleri diğerlerine göre daha şanslıdır.

---

ithal edilmesi ile birlikte yapılarda mermer ve kireç taşının her ikisi de kullanılmıştır. M.S. 1. yy'ın 2. yarısına tarihlenen Diokaisareia Tykhe Tapınağı'nın başlıkları beyaz mermerden, sütunları da granitten yapılmıştır. Burası Kilikia Bölgesi'nde bilinen en erken beyaz mermer başlık ve granitten monoblok sütunun kullanıldığı yerdir (Söğüt 1998, 90-93). Oldukça kaliteli işçiliğe sahip kireç taşı Ion başlık örnekleri ise Phrygia Bölgesi'nde Laodikeia, Apameia ve Denizli-Çivril-Savran Köyü'nde tespit edilmiş ve Augustus Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Değerlendirmeler için bkz. Söğüt 2011, 80-81, Res. 17.

¹¹ Strong 1960, 119, 122, 128, Fig.13; Heilmeyer 1970, 139-141, Taf.49.1; Başaran 1999, 11.

¹² Başaran 1999, 11.

¹³ Son araştırmalara göre bu tapınağın tarihi daha erkene alınmış ve yazıtlara göre yapının Vespasianus-Domitianus Dönemi'nde (M.S. 92-95) yapıldığı anlaşılmıştır. Bu tapınağın antalarının arasındaki sütunlarda Kompozit başlıklar kullanılmıştır. Bunlar, şimdiye kadar bilinen başlıklar arasında en erken örnek olmaktadır. Aizanoi Zeus Tapınağı Kompozit başlıkları ve tapınağın tarihlendirilmesi ile ilgili olarak bkz. Jes-Posamentir-Wörrle 2010, 66-67, 83-84, Abb. 63.

¹⁴ Heilmeyer 1970, 93-94, Taf. 27.3; İdil 1984, Lev. 9.2; Başaran 1999, 15, Res. 1.

¹⁵ Strong 1953, 135; Miltner 1959, 326; Heilmeyer 1970, 87, 99, Taf. 25.1; Strocka 1978, 894-895, Pl. 283.6; İdil 1984, 13, Lev. 7.2; Başaran 1999, 15-16.

¹⁶ Tarsus Cumhuriyet Alanı Kazısı'nda bulunan yerel kireç taşı bu başlıklar yayınlanmamıştır. Bu nedenle burada başlıklar ile ilgili detaya girilmemiştir.

¹⁷ Tapınak ve kitabeler için bkz. Rumscheid-Rumscheid 2001, 16-18, Abb. 1, dipnot: 12.

¹⁸ Benzer erken başlıkların bulunacağına olan inancımız tamdır. Sadece bu örnekler yayınlanmadığı için bilinmemektedir.

Ayasuluk Başlığı Bezemesinin Değerlendirilmesi

Ayasuluk başlığının kalathos alt bölümündeki iki sıra akantus yaprağı başlık ile ilgili karşılaştırmaların yapılabileceği yerlerden birisidir. Bu akantus yapraklarının genel betimlenişinde, Erken İmparatorluk Dönemi özellikleri görülmektedir. Bunların en yaygın görüldüğü yerler Korinth başlıklarıdır. Hierapolis Arkeoloji Müzesi Bahçesi'nde sergilenmekte olan bezemeler, Korinth başlıklarının dışında, değişik düzenlere ait, farklı mimari elemanlardan bilinmektedir¹⁹. Bu çeşitlilik sayesinde kendi içinde bir kronolojik sıralama yapmak mümkün olmaktadır. Böylelikle burada Ayasuluk başlığı üzerindeki akantus yapraklarının öncesi ve sonrasına ait uygulamalar vardır. Güney Roma Hamamı'nda bulunan ve damla şeklindeki gözlerin en güzel örneklerini oluşturan bezemeler Ayasuluk Başlığı'ndan daha erken bezemelerdir²⁰. Böylelikle Ayasuluk başlığı bunlara yakın olmakla birlikte, daha sonra görülecek uygulamaları da içermektedir. Ancak buradaki Tiberius Dönemi içine tarihlenen başlıklardan da önce olmalıdır²¹.

Kısa damla şeklinde gözler, yüzeysel kanallar, yayvan duran diken dilimleri ve gözün gerisindeki damarın yüzeyinin düz yapılması²² gibi özellikler; Ephesos'da Panayır Dağı Yuvarlak yapısı Ion başlıklarının yastık kısmındaki akanthus yapraklarında görülmeye başlanmakta ve Augustus Dönemi'ne tarihlenen Agora Bazilika Korinth başlıklarında²³ devam etmektedir²⁴. Hierapolis Apollon Tapınağı'nda Tiberius Dönemi'ne tarihlenen konsollu geison-sima bloğunun simasındaki akanthusda aynı betimleme görülmekle birlikte, bir yenilik olarak damarların her iki kenarında derinleşen kanallar dikkati çekmektedir. Aynı özellik Aphrodisias'da M.S. 1. yy'ın ortaları ve 2. yarısına ait örneklerde de görülmektedir²⁵. Bu, betimlemenin Augustus Dönemi sonrasında değişerek devam ettiğini ortaya koymaktadır. Flaviuslar veya M.S. 2. yy başlarına tarihlenen Aphrodisias Agorası'nın Güney Portikosu Ion başlıklarındaki akanthus yapraklarının hem yüzeylerinin hem de gözlerin işlenişi değişmiştir²⁶. Burada yaprak yüzeyinde, orta dikende kanallar derin ve gözler uzun yapılmıştır. Ayrıca alt bölümün iki dikenini birden üst yaprağa dokunmaya başlamıştır. M.S. 1. yy içinde gelişimin görüldüğü bu örneklerin sayısını arttırmak mümkündür. Tüm bu örnekler dikkate alındığında, Ayasuluk başlığı M.S. 1. yy başlarından olabilecek eserlerden birisidir.

Kompozit başlıklardaki alt yaprak orta damarının üst yüzeyinin düz, gözlerin derin verilmiş olmasına rağmen, orta damar kenarında yüzeysel ve tabana kadar inen kanalların görülmesi Ephesos'da bazilikanın kuzey Korinth başlıklarında Augustus Dönemi'nde görülen bir özelliktir²⁷. Erken Augustus Dönemi'nden itibaren üst diken alttakinin üzerini tam kapatmakta ve gözler tam anlamıyla doğal bir damla şeklini almaktadır. Gözlerin kendi doğallığını korumak kaydıyla, gözlerin gerisindeki değişiklikler sonraki döneme ait yeniliklerdendir. Ayasuluk başlığında Erken Augustus Dönemi'nde başlayan betimlemelerin yanı sıra, M.S. 1. yy başlarına ait yenilikler de görülmeye başlamıştır.

¹⁹ Hierapolis Arkeoloji Müzesi Bahçesi'ndeki M.Ö. 1.-M.S. 1. yy'a ait farklı düzen ve tipteki başlık arşitrav-friz, korniş ve taç bloklarında görülen örnekler ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Söğüt 2005b, 349-371.

²⁰ Ion başlığı yastık kısmında bulunan bu bezemeler Augustus Dönemi'nin en tipik örneklerini oluşturmaktadır. Bu bezemeler ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Söğüt 2005a, 97-98, Res. 9, 11-12; Söğüt 2005b, 354-355, Res. 14; Söğüt 2005c, 303-304, Res. 7-8.

²¹ Söğüt 2005a, 98, Res. 15-16; Söğüt 2005b, 354, 360, Res. 9.

²² Yaprakların yan kenarındaki gözden gelen damarın yüzeyinin düz yapılması ve çok yüzeysel V şeklinde bir kanalın bulunması Ephesos Panayır Dağı Yuvarlak yapısında birlikte görülebilmektedir. Bu nedenle, gözün gerisindeki damar üzerinde bulunan yüzeysel V şeklindeki kanal da aynı döneme ait bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Karşılaştırmak için bkz. Alzinger 1974, Abb. 72, Rumscheid 1994, II:Taf.43.7-8, 44.1, 3, 5.

²³ Alzinger 1974, Abb.118; Rumscheid 1994, II: 18, Taf. 41.2

²⁴ Yine Agora Bazilika'da yaprak damarı üzerindeki yüzeysellik aynı kalmak kaydıyla gözlerin hafif kalp şeklinde olduğu ve yaprak yüzeyindeki kanalların derinleşmeye başladığı örnekler de bulunmaktadır. Bkz. Alzinger 1974, 89. Abb. 120.

²⁵ Outschar 1987, 110-111, 122, Fig. 15.

²⁶ Waelkens 1987, 126, 133, Pl. 3.1.

²⁷ Alzinger 1974, 89, no:14, Abb. 120.

Geç Augustus Dönemi'nden itibaren üst yaprakların alt yaprağın yarısı hizasında kaldıkları görülmekle birlikte, Aphrodisias Odeion başlıklarında olduğu gibi²⁸ üst yaprağın tabana kadar inmesi Tiberius Dönemi'nde tekrar görülmeye başlar ve Hadrian Dönemi içlerine kadar devam eder²⁹. Ephesos Traian Çeşmesi alt katındaki başlıklar³⁰ ile Ayasuluk başlıkları arasında sadece ikonografik benzerlikler bulunmaktadır. Traian Çeşmesi'nde³¹ geniş ve yayvan olan akanthus yaprakları kalathosun üzerini çok sıkı bir şekilde kaplamışlardır. Başlıkta yapraklardaki dikenler sivri ve gözlerin şekli değişmiştir. Yaprakların üzerindeki derin çizgilerle ışık-gölge oyunları yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu özellikler Ayasuluk başlığına göre geçir ve Ayasuluk başlığının bunlara yakın bir tarihten olma ihtimali yoktur. Böylece Ayasuluk başlığının yeri Augustus-Erken Tiberius Dönemi içerisinde aranmalıdır.

Roma'da kompozit başlıkların kalathos üst kısımlarında görülen³² dolgu süslemeleri Ayasuluk başlığında yapılmamıştır. Ayasuluk başlığının formu ve kalathos üst kısımlarının betimlenişi Hellenistik Dönem Korinth başlıklarının etkisinin devam ettiğini göstermektedir. Erken İmparatorluk Dönemi'nde devam eden Hellenistik etkiyi başlık üzerindeki bazı yaprak ve çiçek detaylarının betimlenişindeki doğallık ve canlılıkta da görmek mümkündür. Bu özellikler, Ayasuluk kompozit başlığının erken olabileceğini destekleyen unsurlardandır.

Başlıkta, alt bölümdeki iki sıra yaprak dışında, kalathosun üst bölümü boş olarak bırakılmıştır³³. Kalathosun üst kenarı ise Korinth başlıklarındaki kalathos dudağı şeklinde işlenmiştir. Özellikle M.S. 1. yy sonlarından itibaren yaygın olarak görülen kompozit başlıklarının bu bölümlerinde aynı kalathos dudağına bitişik olarak bir astragalin ilk örnekleri Roma'da M.Ö. 30-20 yıllarından itibaren betimlenmekte ve burası inci-payet ile bezenmektedir³⁴. Tüm bölümleri tam yapılmış olmasına rağmen, Ayasuluk başlığı kalathos dudağındaki farklı betimleme; örnek alınan Korinth başlığında bu betimlemenin bulunmaması ve dolayısıyla yerel özelliklerin görüldüğü erken bir örnek olmasından kaynaklanıyor olmalıdır.

Bu başlık ile ilgili tarihlendirme yapabileceğimiz önemli bezemelerden birisi de volütler arasına yerleştirilen Ion kymationlarıdır. Ion kymationlarında yumurtaların aşağı doğru hafif uzaması, yüzeyinin düz olması, yumurta ile kabuk arasındaki kanalın yukarıdan aşağıya eşit genişlikte ince bir kanal veya V biçiminde yapılması, kabuklar arasındaki okun üstten aynı genişlikte aşağı inip, hafif genişledikten sonra sivrilmesi, hem kabuğun hem de okun üst kısımlarının sivri yapılması şeklindeki betimlemeler Augustus ve Erken Tiberius Dönemi'nin betimleme özellikleridir³⁵. Bu betimlemelerin benzerleri Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nda arşitrav taç kısmında görülmektedir³⁶. Yumurta ile kabuk arasında kanalın derinleşmiş biçimi, Ephesos'da tiyatronun kuzeyinde bulunan ve Augustus Dönemi'ne tarihlenen Ion başlığında vardır³⁷. Yumurta ile kabuk arasındaki kanalın daha yüzeysel olanının görüldüğü yerlerden birisi de Augustus Dönemi'ne tarihlenen Aphrodite Tapınağı kapı lentosu ve tapınağın Ion başlıklarıdır³⁸. Buna göre Ayasuluk başlığı Aphrodite Tapınağı başlıklarından sonra ama yakın bir tarihten olabilir.

²⁸ Heilmeyer 1970, 85-86, Taf. 22.1; İdil 1984, 9-10, Lev. 5.2.

²⁹ Bergama Kızıl Avlu başlıklarında görülmektedir. Bkz. Heilmeyer 1970, Taf. 26.1-3; İdil 1984, Lev. 8.1-2.

³⁰ Strong 1953, 135; Miltner 1959, 326-327, Abb. 171; Heilmeyer 1970, 87, 89, Taf. 25.1; İdil 1984, 13, Lev. 7.2; Başaran 1999, 11.

³¹ Bu çeşme anıtı M.S. 114 yılından önce imparator Traian'a sunulmuştur (Miltner 1959, 331).

³² Strong 1960, Pl. 14-15.

³³ Kompozit başlıklardan üst kısımlarının farklı çiçek ve bitkiler ile doldurulduğu örnekler de vardır (Strong 1960, 120-123). Bu dolgu süsleri ile ilgili Anadolu'daki en tipik örnekler ise Tarsus başlıklarıdır.

³⁴ Strong 1960, 122-124, Pl. 14.

³⁵ Bu döneme ait Ion kymationlarının gelişimi için bkz. Karaosmanoğlu 1996, 24 vd.

³⁶ Tırpan 1998, 31-34, Res. 21-28.

³⁷ Alzinger 1974, 74-75, Abb. 79; Vandeput 1997, Pl. 83.1.

³⁸ Reynold 1990, 37-39; Rumscheid 1994, II: 5-6, Vandeput 1997, 37, Pl. 73.2.

Ayasuluk Başlığının Ait Olabileceği Yapı

Bu Kompozit başlığın buluntu yeri bilinmediği için ait olduğu yapı ile ilgili kesin bir şey söylemek zordur. Kompozit başlıklar genelde tapınaklar ya da imparator adına inşa edilen anıt yapılarında kullanılmışlardır³⁹. Kompozit başlıkların Roma'da tam şeklini oluşturup, bağımsız olarak bir yapıda görülmesinden sonra Mylasa Augustus Tapınağı (Fig. 7-8), Aizanoi Zeus Tapınağı ve Ephesos Traian Çeşmesi örneğinde olduğu gibi, başlıkların estetik ve fonksiyonelliğinin yanı sıra, politik bir düşünceye de hizmet eden önemli bir yapıda kullanılmış olması beklenen bir durumdur. Tüm bunların yanı sıra Ephesos kentindeki ilk farklı başlık olduğu için de sıradan bir yapıda kullanılmış olamaz.

Ayasuluk Başlığı üzerindeki bazı mimari detaylar da başlığın ait olduğu yapının durumu ile ilgili ipuçları vermektedir. Öncelikle bunun bir sütun başlığı olduğu kesindir. Başlığın alt ortasında bulunan dübel deliği başlığın sütunun gövdesine dübelle olabildiğince sağlam bir şekilde bağlandığını göstermektedir. Ayrıca üst yüzeyde bulunan kanallı iki adet dübel deliği (Fig. 6), üzerine yerleştirilen arşitravin en az iki bloktan oluştuğunu ve bunların başlığa üstten ayrı dübeller ile en güvenli şekilde bağlandığını ortaya koymaktadır. Başlık üzerindeki kenetlerin durumuna göre, arşitravin bu başlık üzerinde köşe yapıyor olma ihtimali de vardır⁴⁰. Başlığın alttan ve üstten sağlam bir şekilde bağlanması, statik bakımından, ağır yük taşıyan önemli bir yerde kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bağımsız taşıyıcı eleman olarak, bir yapıda tek sütunun kullanılmış olması genel mimari uygulamalar için tercih edilen bir durum değildir. Özellikle anıtsal yapılar için bu daha da zor bir durumdur. Bunlara göre, bu sütun başlıkları en az iki örnekten oluşması gerekir. Böylelikle, eldeki örnek dikkate alındığında, bulunacak sütun sayısına göre, bu kompozit başlıkların kullanıldığı yapı en azından, in antis ya da prostylos plan tipinde, distylos ya da tetrastylos olabilir.

Ayasuluk Başlığının Ephesos-Roma İlişkileri Açısından Önemi

Oktavianus Anadolu'da bulunduğu M.Ö. 29 yılında Ephesos ve Pergamon'da kendi resmini taşıyan altın ve gümüş sikke bastırmıştır. Daha sonra da basımı devam eden sikkelerle Anadolu'da kullanılabilir para sıkıntısı ortadan kalkmış ve refah dönemi başlamıştır⁴¹. M.Ö. 27'de İmparator Augustus ilan edilen Octavianus eyaletlere yeni düzen getirmiştir. Bazı büyük eyaletler (Asia ve Bithynia gibi) senatonun yönetimine verilerek senatör eyaletleri olmuşlardır⁴². Batı Anadolu'da Roma'nın genel valisinin yeni görev yeri Pergamon'dan Ephesos'a alınmıştır⁴³. Böylelikle Ephesos önceki dönemden bağımsız, yeni ve Romalı bir şehreye sahip olmuştur. Augustus zamanında Ephesos'ta var olan düzenli planlı kent daha da geliştirilmiş ve siyasi isteklere de cevap veren, Romalı mimari öğelerin daha düzenli bir şekilde kullanıldığı önemli bir Roma liman kenti haline getirilmiştir⁴⁴.

Tiberius Dönemi'nde meydana gelen büyük depremden⁴⁵ sonra Ephesos'ta yeni yapılaşmalar doruğa ulaşmış, Imperium Romanum'un doğusunda Alexandria, Antiokheia, ve Atina'dan sonra Ephesos dördüncü büyük şehir unvanına haklı olarak sahip olmuştur. Bu dönemde zengin olan veya zenginleşen büyük burjuvazi, kendi hırsını ve aile şerefini tatmin etmek için bayındırlık işlerini üstlenip, kentin yükselişine katkı sağlamışlardır. Böylelikle bu dönemde çok sayıda yapı inşa edilmiştir⁴⁶. Bu kadar sıcak ilişkiye bağlı olarak, Roma'da var olan tüm

³⁹ Başaran 1999, 12.

⁴⁰ Başlık üzerindeki kenetlerin yerleştirildiği kenarlar ve kanalların gösterdiği yönler, üzerine konan arşitravin köşe yaptığını göstermekle birlikte, bunu kesinleştiren yeteri kadar başka bulgulara sahip olunamadığından kesin bir sonuca varılamamıştır.

⁴¹ Radt 2002, 42.

⁴² Radt 2002, 42-43.

⁴³ Knibbe 2000, 22.

⁴⁴ Knibbe 2000, 22.

⁴⁵ İmparator Tiberius Zamanı'nda M.S. 17 yılında Anadolu şiddetli bir depremle sarsılmış ve M.S. 23 yılında tekrar meydana gelen şiddetli deprem kenti yıkmış ve İmparator Tiberius'un yardımıyla Ephesos yeniden ayağa kaldırılmıştır (Knibbe 2000, 12).

⁴⁶ Bunlar arasında; Devlet Agorası, Bazilika, Prytaneion, İsis Tapınağı, Caesar ve Dea Tapınağı, Oktagon-Anıt Mezar (Ephesos'ta katledilen Arsi-noe'nin Anıt Mezarı), Tetragonos Agora'nın Güney Kapısı ve Batı Kapısı gibi yapılar bulunmaktadır.

uygulamaların, aynı şekilde burada da görülmeye başladığı anlaşılmaktadır. Bu gelişmelerin doğal bir sonucu olarak, Roma mimari ve süslemelerinin Anadolu'ya girmesi Augustus Dönemi'nde başlamış ve sonrasında devam etmiştir⁴⁷. Bu yeniliklerin bir devamı ve tamamlayıcısı olarak da kompozit başlıklar Ephesos yapılarında kullanılmaya başlamış olmalıdır.

Hellenistik geleneğin haricinde, M.Ö. 1. yy'ın 2. yarısından itibaren ve özellikle Augustus Dönemi ile birlikte Ephesos'ta ciddi bir mimari atılımın olduğu açıktır. Ephesos Augustus Dönemi'nde önemli bir liman kenti olması dolayısıyla, batı ile sıkı ilişkilerin olduğu farklı bir konuma sahiptir⁴⁸. Bu nedenle Ionia Bölgesi'nde batı ve dış etkilere açılan önemli bir kapıdır. Pek çok ürünün de buradan başka ülkelere ihraç edildiği bilinmektedir⁴⁹. Bu aynı zamanda dışarıdan gelen yeniliklerin Ephesos'tan Anadolu'ya girdiği anlamına da gelmektedir. Bu konudaki en çok ticari ilişkilerin olduğu ülkelerden birisi İtalya ve dolayısıyla Roma'dır. Yoğun ticari ilişkilerin olduğu yerleşimler arasında mimari ve sanatsal etkileşimin de olması normaldir⁵⁰. Bu nedenle kompozit başlığın burada bulunması, etkileşimin boyutunu göstermesi ve bölgeler arası ilişkiler açısından da ayrı bir öneme sahiptir.

Ephesos kentinde bulunan ve Augustus Dönemi özellikleri gösteren bazı Korinth başlıklarındaki betimleniş benzerliği; Kompozit başlıkları yapan ustaların, akantus yapraklarının betimlenişinde, Korinth başlıklardan yararlanmış olduğunu göstermektedir. Bu benzerliklere bağlı olarak; Ayasuluk Kompozit başlığı, Korinth başlıklarını yapan veya onun yanında yetişen ustalar tarafından da yapılmış olmalıdır.

Sonuç

Ayasuluk Kompozit başlığı Augustus-Erken Tiberius Dönemi içinde, Ephesos'ta önemli bir yapıda kullanılarak, Mylasa Augustus Tapınağı ve diğer örneklerde olduğu gibi, halkın beğenisine sunulmuş olmalıdır. Anadolu'da ancak M.S. 2. yy başlarından itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlayan Kompozit başlıklar içerisinde, Ayasuluk başlığı mermerden yapılmış en erken örnek olarak görülmektedir. Ayrıca bu başlık Ephesos'un, Roma'da yaşanan mimari gelişim ve yeni uygulamaları yakinen takip ettiğinin açık bir göstergesidir.

Kompozit Başlıklarını toplu halde inceleyen C. Başaran, "... M.S. 2 yüzyılda Efes ve Bergama'da mimari alanda büyük gelişmeler gösteren bir mimari bezeme okulunun varlığı ilk olarak W. D. Heilmeyer tarafından ortaya konulmuştur. V. İdil'in, Heilmeyer'e dayanarak aynı bezeme okulunu, Anadolu korinth başlıkları üzerindeki işçilikte ayrıntılı olarak doğruladığı izlenir. Dolayısıyla Efes ve Bergama, kompozit başlığın Anadolu'da biçimlendiriliş ve uygulamasında da öncü olmalıydılar..." demektedir⁵¹.

C. Başaran'ın bu düşüncesi doğrudur ve yeni tespitlere göre Ephesos'un Augustus-Erken Tiberius Dönemi için de aynen söylenebilir. Önce W. D. Heilmeyer tarafından öne sürülen Ephesos ve Pergamon mimari bezeme okulunun varlığı ve sonra C. Başaran tarafından kompozit başlıkların Ephesos ve Pergamon'da biçimlendiriliş ve uygulamasında da ilk olmaları şeklindeki öngörülerini, daha erken tarihler için de Ayasuluk Kompozit Başlığı ile desteklenmiştir. Tüm bunların yanı sıra Titus Kemerli, Kompozit başlığın ilk örneğini değil, bulunmasından sonra onun ulaştığı yüksek bir seviyede yapılmış örneğini göstermektedir⁵². Kompozit başlık bulunmasından kısa bir süre sonra, Augustus Dönemi'nde Anadolu'da kullanılmaya başlanmış olmalıdır. Ayasuluk başlığı da bunun mermeren güzel örneğini oluşturmaktadır. Yeni araştırmalar ile Anadolu'da aynı dönemden benzer örneklerin bulunacağı anlaşılmaktadır.

⁴⁷ Ward-Perkins 1978, 887-888. Anadolu'da Roma etkili Korinth başlıklarının yapımı ve bunlar ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Plattner 2004, 17-35.

⁴⁸ Özel imar ayrıcalığı yaşayan, Pisidia Antiocheia'sı ve Kremna gibi Roma koloni şehirleri bunun dışındadır.

⁴⁹ Phrygia Bölgesi'nden pek çok ürünün başka ülkelere ihraç edildiği kapı Ephesos kentidir.

⁵⁰ Ephesos ve benzeri kentler yeniliklere açık olmakla birlikte, Ionia ve Karia gibi bölgelerdeki benzer kentlerin pek çoğunda var olan köklü Hellenistik kültürün varlığı ve devam eden olabildiğince baskın olan tutucu gelenekler de göz ardı edilmemelidir.

⁵¹ Başaran 1999, 14-15.

⁵² Strong 1960, 128.

Bibliyografya

- Alzinger 1974 W. Alzinger, *Augusteische Architektur in Ephesos*, Wien, 1974.
- Başaran 1999 C. Başaran, *Anadolu Kompozit Başlıkları*, İstanbul, 1999.
- Büyükkolancı 1996 M. Büyükkolancı, *Pisidia Bölgesi Tapınak Mimarisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1996.
- Büyükkolancı 2008 M. Büyükkolancı, "Side Dionysos Tapınağı'na İlişkin Yeni Bulgular", *Haluk Abbasoğlu'na Armağan, Eurergetes*, Yay. Haz.: İ. Delemen-S. Çokay-Kepçe – A. Özdizbay – Ö. Turak, 2008, 239-262.
- Büyükkolancı 2010 M. Büyükkolancı, "Side Tiyatrosu Batı Parados Kazıları ve Side Dionysos Tapınağı'na İlişkin Yeni Bulgular" *Side'ye Emek Verenler Sempozyumu*, 20-22 Nisan 2007, Side, Ed.: Ü. İzmirliçil-G. Tanyeli-Z. Ahunbay, İstanbul 2010, 92-102.
- Erim 1990 K. Erim, "Recent Work at Aphrodisias 1986-1988", Ed.: C. Roueche-K. T. Erim, *Aphrodisias Papers 1. Recent Work on Architecture and Sculpture*, JRA Suppl. Series 1, 1990, 9-36.
- Gans 1992 W. Gans, *Korinthisierende Kapitelle der Römischen Kaiserzeit*, Wien, 1992.
- Heilmeyer 1970 W. D. Heilmeyer, *Korinthische Normalkapitelle. Studien zur Geschichte der Römischen Architekturdekoration*, RM Erg. Bd. 20, Heidelberg, 1970.
- İdil 1984 V. İdil, "Anadolu'da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları", *Anadolu (Anatolia)* 20, 1984, 1-49.
- Jes – Posamentir – Wörrle 2010 K. Jes – R. Posamentir – M. Wörrle, "Der Tempel des Zeus in Aizanoi und seine Datierung", *Aizanoi und Anatolien*, Ed.: K. Rheidt, Mainz am Rhein, 2010, 58-88.
- Karaosmanoğlu 1996 M. Karaosmanoğlu, *Anadolu Mimari Bezemeleri, Roma Çağı Yumurta Dizisi*, Erzurum, 1996.
- Knibbe 2000 D. Kinibbe, "Efes Tarihi-Augustus'un Yeni Düzeni", *Efes Rehberi*, Ed.: P. Scherrer, İstanbul, 2000, 21-23.
- Miltner 1959 F. Miltner, "XXIII. Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Ephesos", *ÖJh* 44, 1959, 315-380.
- Nassar 2008 M. Nassar, "Composite capitals on Hadrian's Gates during Roman Period: A Preliminary Study", *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 8.2, 2008, 3-20.
- Outschar 1987 U. Outschar, "Betrachtungen zur Kunstgeschichtlichen Stellung des Sebasteions in Aphrodisias", *Aphrodisias de Carie. Colloque du Centre de Recherches Archeologiques de l'Universite de Lille III*, 13 Novembre 1985, Ed.: J. Geniere-K. Erim, Paris, 1987, 107-122.
- Plattner 2002 G. Plattner, "Ein Stadtrömischer Kapitell aus Ephesos", *ÖJh* 71, 2002, 237-249.
- Plattner 2004 G. A. Plattner, "Transfer von Architekturkonzepten und Ornamentformen Zwischen Kleinasien und Rom in der Kaiserzeit", *Römische Historische Mitteilungen* 46, 2004, 17-35.
- Plattner 2007 G. Plattner, "Elemente stadtrömischer Bautypen und Ornamentformen in der Kleinasiatichen Architektur" *Neue Zeiten-Neue Sitten*, Ed.: M. Meyer, Wien, 2007, 125-132.
- Radt 2002 W. Radt, *Pergamon, Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları*, İstanbul, 2002
- Reynolds 1990 J. Reynolds, "Inscriptions and the buildings of the Temple of Aphrodite", *Aphrodisias Papers 1. Recent Work on Architecture and Sculpture*, JRA Suppl. Series 1, Ed.: C. Roueche – K. T. Erim, 1990, 37-40.
- Robertson 1954 D. S. Robertson, *A Handbook of Greek and Roman Architecture*, Cambridge, 1954.
- Rohmann 1998 J. Rohmann, *Die Kapitellproduktion der römischen Kaiserzeit in Pergamon*, PF 10, Berlin, 1998.
- Rumscheid 1994 R. Rumscheid, *Untersuchungen zur kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus*, Mainz am Rhein, 1994.
- Rumscheid – Rumscheid 2001 J. Rumscheid – F. Rumscheid, "Gladiatoren in Mylasa", *Archäologischer Anzeiger* 2001, 115-136.
- Sevim 2002 M. Sevim, *Gravürlerle Türkiye V, Anadolu* 2, Ankara, 2002.
- Söğüt 1998 B. Söğüt, *Kilikya Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1998.
- Söğüt 2005a B. Söğüt, "Hierapolis Arkeoloji Müzesi Bahçesinde ve Güney Roma Hamamında Bulunan Ionik Mimari Elemanlar ile İlgili Bir Değerlendirme", *Anadolu (Anatolia)*, 28, 2005, 91-106.
- Söğüt 2005b B. Söğüt, "Hierapolis Arkeoloji Müzesindeki M.Ö. 1.-M.S. 1. Yüzyıla ait Bezemeli Mimari Elemanlar", *Ramazan Özgan'a Armağan*, Ed.: İ. H. Mert – M. Şahin, 2005, 349-371.
- Söğüt 2005c B. Söğüt, "Hierapolis Roma Hamamında Bulunan Ion Başlıkları", *22. Araştırma Sonuçları Toplantısı-1*, 2005, 301-308.
- Söğüt 2011 B. Söğüt, "Işıklı Kasabasında Bulunan Hellenistik ve Roma Dönemine ait Mimari Elemanların Genel Bir Değerlendirmesi", *Eumeneia, Şeyhlü ve Işıklı*, Ed.: B. Söğüt, 2011, 73-92.

- Strocka 1978 V. M. Strocka, "Zur Datierung der Celsusbibliothek", *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*, Ankara-İzmir, 1978, 893-900.
- Strong 1953 D. E. Strong, "Late Hadrianic Architectural Ornament in Roma", *BSR* 21, 1953, 118-151.
- Strong 1960 D. E. Strong, "Some Early Examples of the Composite Capitel", *JRS* 50, 1960, 119-128.
- Tırpan 1998 A. A. Tırpan, *Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı*, 1998.
- Vandeput 1997 L. Vandeput, *The Architectural Decoration in Roman Asia Minor, Sagalassos: A Case Study*, Brepols, 1997.
- Vitruvius Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, Çev.: S. Güven, İstanbul, 2005.
- Waelkens 1987 M. Waelkens, "Notes d'Architecture sur l'Agora et le Portique de Tibere a Aphrodisias de Carie", *Aphrodisias de Carie. Colloque du Centre de Recherches Archeologiques de l'Universite de Lille III*, 13 Novembre 1985, Ed.: J. Geniere – K. Erim, Paris, 1987, 123-134.
- Ward-Perkins 1978 J. B. Ward-Perkins, "The Architecture of Roman Anatolia: The Roman Contribution", *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*, Ankara-İzmir, 1978, 881-891.

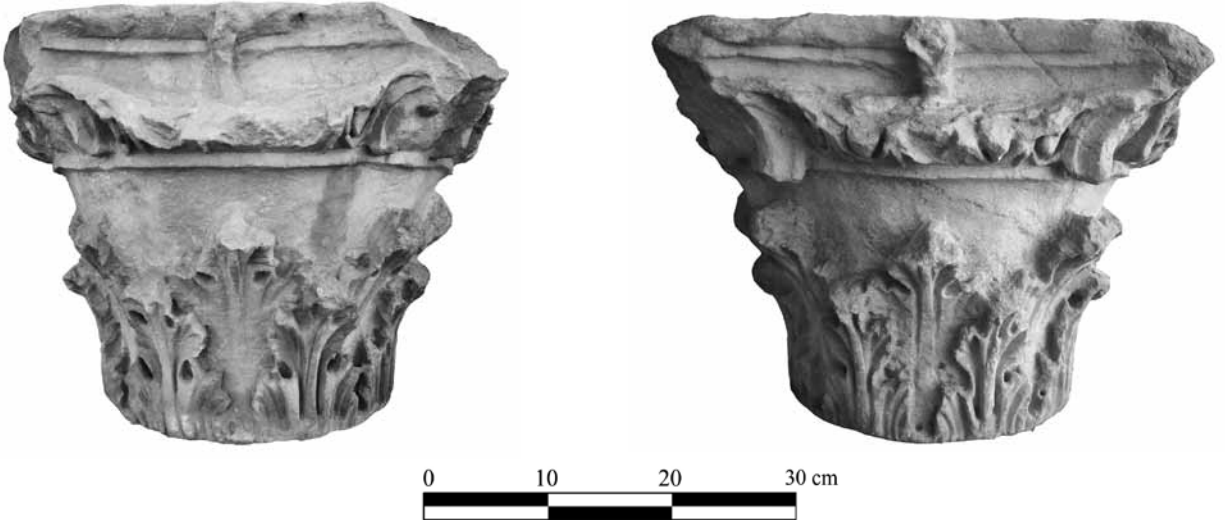

Fig. 1-2 Kompozit Başlık

Fig. 3 Kompozit Başlık Alt Detayı

Fig. 4 Kompozit Başlık Üst Detayı

Fig. 5 Kompozit Başlık İon Kymationu

Fig. 6 Kompozit Başlık Üst Görünüşü

Fig. 7
Mylasa Augustus
Tapınağı Gravürü
(Sevim 2002, 166'dan)

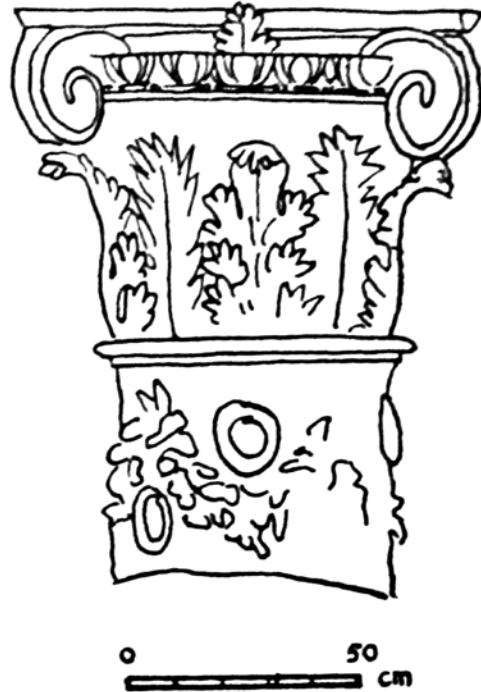

Fig. 8
Pococke'ye Göre Mylasa
Augustus Tapınağı
Kompozit Başlığı
(Strong 1960, Fig. 14'den).

